

Іванків Ігор Ігорович
ПНУ ім. В. Стефаника
аспірант кафедри соціальної психології
м. Івано-Франківськ

КІБЕРПРОСТІР В КОНТЕКСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГЕРМЕНЕВТИКИ

Без сумніву актуальною сферою дослідження є кіберпростір. Сьогодні це пояснюється рядом важливих факторів, а саме особливим статусом серед населення, переважаючий засіб серед комунікаційних технологій, все доступність, поширеність тощо. Дана сфера активно досліджується у різних галузях наукового знання як філософія, соціологія, політологія, фізіологія тощо. Не винятком є і психологія, яка активно досліджує вплив кібертехнологій на особистість, а також різні психологічні явища через їх призму. Мало дослідженим сьогодні залишається питання психологічної герменевтики, соціальної взаємодії, способів інтерпретацій та сприйняття у цьому середовищі, а також його впливу на особистість.

Серед дослідників, які займаються питаннями дослідження кіберпростору, є вітчизняні дослідники, такі як С. Бондаренка, М. Вершиніна, Є. Войскунського, А. Жичкіну, Д. Іванова, С. Коноплицького, Н. Костенко, О. Шевчука, В. Щербину. Дослідження мережевих соціальних взаємодій у кіберпросторі здійснюється переважно зарубіжними психологами, такими, як Сулер, Уеллман, Негропonte, Рейнгольд, Коллок, Гурак, Кайзлер, Гулайя, Спрелл, Бейм, Херрінг та ін.

Мета статті: обґрунтування доцільності використання кіберпростору у якості об'єкта психологічної герменевтики.

Термін «кіберпростір» попри його поширеність є не чітко визначеним. У широкому розумінні кіберпростір співпадає зі сферою використання комп'ютерів, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж та мереж електрозв'язку. У вузькому розумінні сучасні дослідники ототожнюють кіберпростір з віртуальним простором, що відкидає його матеріальну (апаратну)

складову [9]. Кіберпростір – це простір, сформований інформаційно-комунікаційними системами, у якому проходять процеси перетворення (створення, зберігання, обміну, обробки та знищення) інформації, представленої у вигляді електронних комп'ютерних даних. Ініціювання цих процесів та управління ними доцільно розглядати як зовнішній вираз поведінки суб'єкта у кіберпросторі. Відтак, текст виступає основою у кіберпросторі [6].

Так, у дисертаційному дослідженні Вілкова Р. І. «Кіберпростір як соціокультурний феномен, продукт технологічної творчості і проективна ідея» стверджується, що «Кіберпростір – це новий, ризоматичний за своєю топологією вид семіотичного простору, в якому операції зі знаками здійснюються за допомогою сучасних комп'ютерних технологій, що полегшують та істотно прискорюють розумову діяльність людей. Кіберпростір виступає як засіб для пошуку можливостей виявлення і розуміння нових шляхів досягнення загальнолюдських цілей ...» [1]. Кіберпростір – не тільки й не стільки мережа взаємозалежних комп'ютерів, але й співтовариство людей-користувачів Інтернету[12].

Цікава думка філософів, щодо трактування досліджуваного поняття. Кіберпростір – соціотехнічна система. В нього включаються не лише блоки інформації, але і люди, представлені своїми проекціями (породжені ними тексти, повідомлення, зображення тощо). Кіберпростір хоча і існує десь в розподіленій мережі, проте ніде «тут» і «зараз». Тому він може бути уподібнений до віртуального світу. Людина в кіберпросторі постає безтілесним створінням. Людина – віртуальне тіло, якого насправді нема, але в Інтернеті можуть існувати його біографія, дописи, твори тощо. За допомогою кіберпростору можна опинитися там, де «насправді» нас нема (у фізичному розумінні), взяти участь в дискусії чи комунікації. Людина може перенести своє віртуальне тіло у потрібне місце та час, взяти участь у конференції, а потім повернутися до дому, звідки вона, як реальне тіло, і не виходила [8].

Як бачимо, у сучасних реаліях існує велика плутанина із визначеннями поняття «кіберпростору», у якому присутній великий відбиток технічних наук, що є зрозумілим, оскільки діяльність не мислима без приладів. З іншого боку,

більшість не мислить даний термін без застосування до нього соціально-психологічних категорій таких як взаємодія, комунікація, обмін тощо. Іншими словами, те що сприяє або не сприяє нашому особистісному, соціальному розвитку.

Так Дж. Сулер вказує, що кіберпростору властива текстуальність – переважання текстової взаємодії між користувачами Інтернет у вигляді електронної пошти, чатів, форумів, блогів, соцмереж. Текстуальність – це потужна сила самовираження та міжособистісних відносин, що на думку автора, є унікальним способом представити свою ідентичність та сприймати одне одного он-лайн [11]. З психологічної точки зору можна подивитися на текст набагато ширше. Уже елементарний життєвий досвід виявляється через текст, через мовну продукцію і ми можемо зрозуміти й відчутти людину, його позицію, думку, настрій, виховання. Тому завдання психологічного дослідження тексту полягає у віднайденні характеристики тих або інших психологічних властивостей людини на основі її текстової продукції [5].

Текстуальний характер кіберпростору дозволяє його досліджувати та розглядати у контексті психологічної герменевтики та семіотики. Так, семіотичний погляд на світ вбачає у всьому знак, що кодує дещо, що стоїть «за ним», символізує дещо, що приховане за ним, або сигналізує про це «дещо». Завдяки семіотичному аналізу стає можливим відкривати додаткові смисли, конструювати нові. Процес семіотичного моделювання становить основу формування суб'єктивної реальності індивіда [3, с. 100]. Кіберпростір, і розуміння його багатьма користувачами, зокрема кодується у знаках, цифрах, мові, текстах, а саме в мові репрезентується та конструюється наше Я, ідентичність.

У сучасній психологічній герменевтиці розвиток особистості і формування її ідентичності розглядають у тісному зв'язку з розумінням та інтерпретацією індивідом соціокультурного та особистого досвіду, зокрема з використанням специфічних наративних засобів осмислення світу [2]. Даного розуміння притримуємося і ми, що ідентичність формується на основі засвоєння інтерпретаційних схем, концептів, конструктів соціокультурного

досвіду, які різноманітно представлені у кіберсвіті.

Роль тексту в становленні ідентичності добре проглядається на прикладі рефлексивних життєписів. Рефлексивний життєопис («Як я став тим, хто я є») дозволяє розглянути генезис і розвиток соціальної ідентичності, тому що ретроспективна рефлексія соціальної траєкторії фіксує співвідношення відчуження від групи й ідентичності з нею, соціалізації й індивідуалізації, інтеріоризації й екстеріоризації тощо[4]. Для рефлексивних життєописів характерний особливий спосіб мовних практик – вони є саморепрезентаціями, завдяки яким одержують визнання незамінності еґо-ідентичності, що проявляє себе в свідомому житті [10]. Так, і в кіберпросторі наявні своєрідні життєописи у вигляді повідомлень, статусів у соціальних мережах, блогах тощо.

Основними психологічними механізмами інтерпретації, як зазначає Н. В. Чепелева, є семіотизація та наративізація. У процесі семіотизації відбувається означування реальності шляхом накладання на неї тих чи інших когнітивних структур, структурування та концептуалізація її. Семіотизація відбувається на двох рівнях – рівні пасивного відображення реальності шляхом накладання на неї уже відомих когнітивних структур. Другий рівень передбачає конструювання реальності шляхом перетворення, трансформації цієї реальності. У результаті такого процесу формуються знання, концепції, теорії, суб'єктивні уявлення тощо. Більшість таких конструкцій мають текстуальну форму, а тому реальність не тільки розуміється на структурному рівні, а й інтерпретується шляхом накладання тих чи інших когнітивних структур [7, с. 41]. У кіберпросторі транслюють готові знання, концепції, теорії, суб'єктивні уявлення у вигляді різного роду повідомлень, наративів, цитат, історій тощо.

Наративізація передбачає конструювання реальності в оповідальній формі, спрямованій на Іншого, в тому числі і на внутрішнього Іншого. При цьому будується наративний текст інтерпретації, який може діяти як на продуктивному, так і репродуктивному рівні семіотизації. При продуктивному рівні інтерпретації будується авторський наратив, у випадку ж репродуктивної інтерпретації реальність конструюється із вже відомих особистості наративів [7, с. 42]. Наприклад, у соціальних мережах можна проаналізувати діяльність

користувача на основі його записів, які ж він сам схвалює і додає у власний архів, а також часто ділиться власними думками, переживаннями тощо.

Таким чином, кіберпростір явище соціальне, так як наповнене людьми – точніше, образами людей, які породжені в основному текстами. Тому, можна визначити кіберпростір як об'єкт психологічної герменевтики, а також як вид семіотичного простору який включає у себе віртуальну та реальну складову дійсності людини, що опосередковується електронними пристроями.

Література

1. Вилков Р.И, Киберпространство как социокультурный феномен, продукт технологического творчества и проективная идея [Электронный ресурс] // Научная библиотека диссертаций и авторефератов. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/kiberprostranstvo-kak-sotsiokulturnyi-fenomen-produkt-tekhnologicheskogo-tvorchestva-i-proek#ixzz2VLsRRLGd>
2. Зарецька О.О. Особливості сприйняття суб'єктом ситуації: підхід з позицій психологічної герменевтики / О.О. Зарецька // Наукові записки Інституту психології імені Г.С.Костюка / за ред. С.Д. Максименка. – К. : Главник, 2005. – Вип.26, в 4-х томах.Том 2. – С. 119 – 122.
3. Калина Н.Ф. Лингвистическая психотерапия / Н.Ф. Калина – К. : Ваклер, 1999. – 282 с.
4. Качанов Ю. Л. Базовая метафора рефлексивного жизнеописания интеллигентов, предпринимателей и политиков: социальная идентичность и жизненные стратегии / Качанов Ю. Л., Шматко // О психологии ученого и педагога современной России. М., 1996. с. 61- 72.
5. Макаров М.Д. Основы теории дискурса./ М.Д Макаров - М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с.
6. Мельник С.В., Тихомиров О.О., Ленков О.С. До проблеми формування понятійно-термінологічного апарату кібербезпеки [Електронний ресурс] //Інформаційний вимір. – Режим доступа: http://tihomaw.at.ua/publ/kibernetichna_bezpeka/do_problemi_formuvannja_ponjatijno_terminologichnogo_aparatu_kiberbezpeki/2-1-0-5

7. Проблемы психологической герменевтики: [монография] / под ред. Н.В. Чепелевой – К. : Изд-во Национального педагогического университета им. Н.П.Драгоманова, 2009. – 382 с
8. Поняття кіберпростору Інтернет і його філософське значення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.usic.org.ua>
9. Тропина Т.Л. Киберпреступность и кибертерроризм: поговорим о понятийном аппарате // Сборник научных трудов международной конференции «Информационные технологии и безопасность». Выпуск 3. – К. : Национальная академия наук Украины, 2003. – С. 173 – 181.
- 10.Хабермас Ю. Понятие индивидуальности/ Хабермас Ю. // Вопр. философии. 1989. № 2. С. 35-40
- 11.Suler, J. The basic psychological features of cyberspace. [Электронный ресурс] // In The Psychology of Cyberspace, – Режим доступа: www.rider.edu/suler/psycyber/basicfeat.html
- 12.Wallace P. The Psychology of the Internet / Wallace P. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1999. – 263 p.